

THOMAS HARDER. Mellem to sprog: Om oversættelse, tolkning, sprogpolitik, og hvorfor det er bedre at være tosproget end tvetunget. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2010. 168 ss. Kr. 215.

Anmeldt af Jacob L. Mey

Byggende på sine erfaringer som litterær oversætter gennem 30 år, konferencetolk gennem 20 og ikke mindst et 50-årigt liv som tosproget har Thomas Harder skrevet en læseværdig og vægtig bog, hvori han sætter sine erfaringer ind i en større sammenhæng af kulturel, oversættelsesmæssig, undervisningsrelateret og ikke mindst politisk art.

For nu med det samme at lægge kortene på bordet: både forfatteren og nærværende anmelder bekender sig til prædikatet 'tosproget', om end ikke i samme omfang. Harder er født og opvokset i en familie, hvor to sprog (dansk og italiensk) blev talt til daglig (dog ikke af alle til alle på samme vis og i samme udstrækning); jeg kom til Danmark som ung mand midt i tyverne og begyndte straks på en metamorfose, som indebar at jeg sagde farvel til alt det tidligere lærte og startede et nyt liv i det land, som jeg straks havde taget til mig som mit nye fædreland. De første år nægtede jeg sågar at tale hollandsk med nogen eller læse noget som helst på dette sprog; til gengæld gik jeg igennem en selvbestaltet genopdragelse, hvor jeg tilegnede mig alt det læsestof, som jeg formodede en ung dansk mand på min alder måtte have været udsat for: fra sagaerne til *Jammers Minde*, fra *Flemming og Kvik* til Klaus Rifbjerg og Tove Ditlevsen, fra *Hjortens Flugt* til Jakob Knudsen og Jacob Paludan og så fremdeles med dansk geografi, historie, religion og de andre dele af den offentlige kulturbevidsthed.

At jeg i tillæg blev to- (eller endog tre-)sproget kom sig af at jeg på et tidligt tidspunkt begyndte at interessere mig for Norge, blev gift dér og stiftede en familie, hvor norsk blev hjemmesproget. Da

vi så flyttede fra Norge til USA i tresserne, blev engelsk en naturlig bestanddel af familiens sproginventar – noget som det fortsatte med at være, da vi i begyndelsen af halvfjerdserne vendte tilbage til Danmark med hele vores nu faktisk tresprogede familie (hollandsk blev der dog aldrig tale om – i mere end bogstavelig forstand).

Alt dette gør, at jeg kan udøve mit anmelderhverv (selv om jeg ikke er uddannet sprogpædagog eller andetsprogsteoretiker) med en vis indforståelse, både hvad angår tosprogethedens problematik og de fordele og ulemper, der knytter sig til en tosproget tilværelse – for ikke at tale om andre emner som sprogpolitik, de samfundsmæssige og undervisningsrelaterede aspekter ved sprogkontakt og -konflikt, samt de udfordringer, som følger af det at befinde sig i krydspunktet mellem forskellige kulturer, ikke mindst deres litterære manifestationer. Alle disse emner diskuterer Thomas Harder i sin bog på eksemplarisk vis, og han krydrer sine overvejelser med mange tilbageblik på sit virke som oversætter og tolk – tilbageblik, hvori der indgår et væld af personlige erindringer og ofte meget underholdende anekdoter.

Titlen på bogen hentyder til et problem, som jeg blev mig meget bevidst, da jeg kom hjem til Danmark efter seks år i Norge og et ditto antal i USA. Problemet kan med forfatterens ord udtrykkes som følger: hvordan kan det være, "at det før så uskyldige danske ord 'tosproget' – i modsætning til det engelske *bilingual*, som har bevaret sin oprindelige betydning – i de senere år er blevet samlebetegnelse for en hel stribe forhold vedrørende børn og unge med en anden etnisk baggrund end dansk, hvoraf de fleste er temmelig problematiske, og kun de færreste har med sprog at gøre"? (s. 12)

Lige som forfatteren har jeg altid ment, at tosprogethed var en fordel, et plus i omgang med ens medmennesker: tosprogethed udvider ens horisont, den tillader en at komme i kontakt med andre samfund, med ofte meget forskellige kulturer og livssyn og derigennem blive beriget i forhold til ens eget (altid noget begrænsede) kulturelle og sociale udgangspunkt. I den danske diskurs derimod, siger forfat-

teren, "betyder 'tosprogede' i virkeligheden børn og unge med en anden kulturel baggrund end den traditionelle danske: piger, der er tvunget til eller selv ønsker at gå med hovedtørklæde; børn, der ikke må være med til kristendomskundskab eller svømning eller tage med på lejrskoler; børn, der spiser en anden slags mad end den sædvanlige danske; børn og unge, hvis forældre af sproglige og kulturelle årsager ikke deltager i skole-hjemsamarbejdet og ikke støtter deres børns skolegang, sådan som det forventes i det danske skolesystem; børn og unge, som er stærkt demotiverede i forhold til skolen, fordi de føler sig udstødte og på forhånd chanceløse i det danske samfund; unge med et forhold til autoriteter eller med en opfattelse af seksualmoral og i det hele taget af forholdet mellem kønnene, som er uacceptabel i det danske samfund ..." osv. Og, fortsætter han, "man skaber det falske indtryk, at alle de ovennævnte problemer – og mange andre – har rod i et sprogligt forhold." (s. 22)

Denne opfattelse af tosprogethed som et alvorligt samfundsmæssigt problem kommer til udtryk i mange sammenhænge, både hjemlige og i forhold til omverdenen. Thomas Harder fortæller om, hvordan han på et tidspunkt måtte gribe ind i et forløb, hvor han som konferencetolk blev opmærksom på, at de danske deltagere (der i øvrig var rimelig gode til engelsk) på et tidspunkt gerådede ud i en sump af uforståelighed og misforståelser, da de begyndte at fortælle deres internationale modparter om de problemer de havde med "bilingual students"! (s. 20)

Her har vi altså fat i både et politisk og et oversættelsesmæssigt problem. Politisk, fordi denne brug af ordet 'tosproget' klart er politisk ladet: fra at karakterisere en neutral status ('det at have to sprog til sin rådighed') bliver det til et prædikat som ingen vil kendes ved: 'at være belastet med et minus i forhold til den herskende ensprogede kultur' (det, som tyskerne så smukt kalder 'Leitkultur'). Og undervisningsmæssigt er der også et problem, idet politikerne, i hvert fald nogle af dem, har forkyndt, at det at opdrage børn i en anden kultur end den danske eller tillade dem at benytte sig af et

andet 'hjemmesprog' kan være til skade for deres foretrukne danske bevidsthed, og forringe deres evner til at begå sig som fuldværdige medlemmer af det danske samfund.

Men, vil nogen sige, skal man først være tosproget, ville det da ikke være mere praktisk hvis det andet sprog kunne bruges til noget (såsom engelsk) i stedet for kun at være gangbart i et mindre etnisk samfund i Danmark (såsom det tyrkiske eller somaliske)? Hertil er at svare, at for det første kan man ikke måle kultur og sprog udelukkende i forhold til deres nytteværdi; og for det andet er der en del myter i omløb specielt når det gælder engelsk. Mange mener, at man kan tilegne sig engelsk ved at deltage i et kursusforløb à la Berlitz eller ved at bestille det meget opreklamerede, men ikke specielt innovative, 'Rosetta Stone'-computerprogram for sprogindlæring. Sådanne kurser og programmer giver rigtig nok deltagerne muligheden for at skabe kontakt med et fremmed lands beboere (f.eks. når man er på ferie eller skal modtage en udenlandsk delegation på sin arbejdsplads). Men at slutte deraf, at man kan klare sig med engelsk i alle sammenhænge, ville være en stor fejl. Dette gælder både situationer, hvor den ene part har engelsk som modersmål, som dem, hvor ingen af partnerne har, men begge bruger engelsk som et 'lingua franca'. Som Thomas Harder siger, "der er grænser for, hvor dybt man kan komme når fællesproget ikke er nogen af parternes eget sprog" (s. 163); af samme grund er den "blinde tro på engelsk som det eneste nødvendige fremmedsprog" (s. 162) udtryk for en tankegang, der lægger vægt på et udefineret begreb som kommunikation uden at præcisere hvad denne kommunikation skal dreje sig om, eller hvad kriterierne er for en vellykket kommunikation; i tillæg giver denne holdning udtryk for en forkvaklet forestilling om, hvordan og hvorfor man eventuelt skulle betragte engelsk som det ideelle 'lingua franca'. Som Hartmut Haberland bemærker, "teaching of English for potential EFL [English as a Foreign Language] users should take into consideration that its learners are not interested

in becoming copies of first-language speakers of English, which they could not become anyway" (Haberland 2010:16).

Her kommer forfatteren også ind på den debat, der har kørt herhjemme i nogen tid om, hvorvidt den danske universitetsundervisning bør tilbydes enten udelukkende på engelsk, eller i hvert fald som delvis engelsksproget. Her løfter Thomas Harder flere advarende pegefingre mod den "tendens til, at danske højere læreanstalter i voksende omfang udbyder deres kurser på engelsk i stedet for dansk" (s. 39). Men igen: der er engelsk og engelsk, og for at kunne deltage i en faglig diskussion eller undervise på en tilstrækkeligt højt niveau på engelsk (eller på et andet fremmedsprog) skal der adskilligt mere til end blot en vis fortrolighed med vokabular og udtryk. Som forfatteren siger: "Enhver der har prøvet at undervise eller at blive undervist på et sprog, som hverken er lærerens eller de studerendes bedste sprog, bør vide, at det ikke fremmer tilegnelsen af stoffet eller dybden af diskussionerne. Ved at undervise på et fremmedsprog forvandler man sproget fra undervisnings- og refleksionsredskab til endnu en forhindring, som skal overvindes ud over de vanskeligheder som stoffet i sig selv frembyder" (s. 39).

Mutatis mutandis gælder lignende overvejelser for brugen af fremmedsprog i andre sammenhænge, f.eks. international handels- og finansvirksomhed, planlægning af grænseoverskridende projekter og deslige.

Man kan selvfølgelig (og mange gange er man nødt til at) klare sig med tolkebistand, og Harder har meget at sige om lige netop denne form for 'tosprogethed', som ofte bliver regnet for en 'u-akademisk' disciplin, men som i øvrigt (i lighed med oversættelsesvirksomhed) har en række interessante teoretiske og praktiske aspekter (jeg kommer ind på oversættelse senere). Men i almindelighed, siger Thomas Harder, gælder det, at sprogfagene i de senere år har mistet en del terræn, både når det gælder udbud af sprog og når det drejer sig om at indse vigtigheden af en flersproget uddannelse (som altså ikke kun omfatter engelsk). Man bør styrke sprogfagene af hensyn

til det danske samfund, som på længere sigt kun kan overleve i en international sammenhæng, hvis det orienterer sig aktivt mod de omliggende samfund, også når de gælder deres kulturer og sprog. Som Harder siger: "Det er et alvorligt kultur- og kompetencetab, at to store europæiske sprog [fransk og tysk], som tidligere var en del af de fleste nogenlunde veluddannede danskeres kulturelle bagage, er blevet til sjældne sprog i Danmark. De manglende sprogkundskaber indskrænker borgenes muligheder for at orientere sig i verden og for at få en mere direkte kontakt med andre kulturer, verdensbilleder og tankesæt end dem, man kan opnå, når alting skal formuleres via engelsk, og det hæmmer danske virksomheders muligheder for at handle med udlandet" (s. 37-38).

Set fra denne synsvinkel virker det uforståeligt og ligefrem forstemmende, at man i året 2010 må opleve at vinke farvel til det sidste hold eksamenskandidater i fransk ved Syddansk Universitet (og vist nok flere steder i landet, både når det gælder fransk og andre fremmedsprog) – for ikke at tale om de 'klassiske' sprog, græsk og latin, for hvilke det er flere år siden man kunne oprette eksamenshold, eller om de sprog der omtales i betænkningen fra sprognævnet: "indvandrersprog som tyrkisk, arabisk, farsi og urdu", eller for den sags skyld sådanne store og vigtige kultur- og handelssprog som russisk og portugisisk. Her, som ellers, gør forfatteren desuden opmærksom på, at litteratur, og altså ikke bare 'nyttetsprog', bør få en fremtrædende plads i vor sprogbevidsthed og sprogpolitik; dette gælder både litteratur på originalsproget og i oversættelse. Og her er vi ved et andet af bogens vigtige emner: alt det, der har med oversættelse at gøre.

Som professionel oversætter af over 80 bogtitler er Thomas Harder yderst kvalificeret til at udtale sig om oversættelse som (desværre underbetalt og undervurderet) litterær virksomhed. Der er al mulig grund til at fastholde, at oversætteren er et vigtigt led i den litterære produktion, selv om det at oversætte tilsyneladende i sig selv ikke berettiger til hverken større prestige eller rimelige honorarer

(undtagelsen her er Japan, hvor oversætteren rutinemæssigt er bedre aflønnet end forfatteren, som ofte må slide sine fodsåler i jagten på de beskedne summer, forlagene tilbyder, men aldrig afleverer). Som forfatteren citerer sin kollega Niels Brunse for, er oversætterne "litteraturens udøvende kunstnere" (s. 54): "Forfatteren 'komponerer musikken', og oversætteren fremfører den i overensstemmelse med sine egne færdigheder, sit eget temperament og talent og ved hjælp af de instrumenter, som oversættelsessproget kan tilbyde" (ibid.) Dette indebærer selvfølgelig, at oversætteren kan sit håndværk, og som mindstekrav gælder det her, at han eller hun er godt inde i det sprog, der oversættes fra, og er bekendt med de kulturelle, religiøse, historiske og andre forhold, som gør sig gældende inden for den verden, den oversatte tekst forholder sig til. (Thomas Harder har selv udarbejdet en 'tjekliste' over de kriterier, en god oversættelse må opfylde; listen er bl.a. blevet brugt ved uddelingen af oversætterpriser, se ss. 76-80.)

Alligevel er det, som forfatteren også siger, vanskeligt at undgå den forestilling, at en oversættelse er et selvstændigt værk, hvis forbindelse til originalen ofte er uinteressant for de fleste (ikke permittegnrynede) læsere. Han lader den franske oplysningsfilosof Denis Diderot komme til orde med den berømte sentens at "man ikke behøver at kunne et sprog for at kunne oversætte fra det; de folk, man oversætter for, kan det nemlig heller ikke" (s. 54). Og det er rigtigt (tilføjer anmelderen), at en af verdenslitteraturens perler, den polske forfatter Adam Mickiewiczs hovedværk *Pan Tadeusz*, blev oversat til dansk af én, der overhovedet ikke kunne polsk (digteren Holger Drachmann); oversættelsen er blevet fremhævet af de polsk- og litteraturkyndige her til lands, samt efter sigende af forfatteren Mickiewicz selv, som den bedste til noget fremmedsprog!

På den anden side må man heller ikke forbigå det faktum at Diderot-citatet selvfølgelig skal tages med det famøse gran salt: Diderots produktion, og især den bog, citatet er hentet fra (*Les bijoux indiscrets*), er jo kendetegnet ved at være gennemgående satirisk og

anti-undertrykkende; specielt i den nævnte roman (Diderot [1748]; se også Mey 1991) kan man roligt gå ud fra, at alt det, der bliver sagt, er fordrejet til det ukendelige både for at undgå censuren og for at (med et anakronistisk udtryk) *épater le bourgeois*.

Når dette er sagt, er spørgsmålet stadig, hvordan den læge læser er i stand til at vurdere en oversættelse, og hvorvidt den professionelle oversætter bør bestræbe sig på at tilfredsstille denne læsers (og ikke bare sine egne, professionelle) behov. Hertil må det straks bemærkes, at oversætterens arbejde er blandt de dårligst lønnede intellektuelle beskæftigelser, og at aflønningen ikke står i noget forhold til den tid, man bruger, både på selve oversættelsen og det nødvendige forarbejde og den efterfølgende korrektur (inklusive tjek af oplysninger og fagtermer, rådslagning med kolleger og eksperter, studier 'i marken', f.eks. ved at sætte sig ind i forfatterens livs- og forestillingsverden). En meget overfladisk udregning, som jeg foretog for et par år siden, viste at den mængde arbejde, der var nødvendig for at oversætteren blot kunne holde sig i live, svarede til at han eller hun måtte klare en side fra 'scratch' til færdigt produkt, på mindre end en halv time! Og at den timeløn, som man kunne opnå ved at holde sig til disse 'idealmål' (som er vildt urealistiske) ville beløbe sig til ca. halvdelen af, hvad en faglært arbejder på f.eks. et automobilværksted kunne opnå.

Her må jeg altså atter gå til bekendelse: jeg er ikke officiel eller autoriseret oversætter af noget som helst sprog, men jeg har dog, i min egenskab af (hoved)redaktør for flere faglige tidsskrifter, en vis erfaring med at redigere tekster på fremmedsprog. De artikler, jeg får ind, er ofte skrevet på et nok så ubehjælpsomt sprog, og mit arbejde består i at gøre dem forståelige for det læsende (som regel engelsksprogede) publikum. I tillæg har jeg udgivet en del bøger for udenlandske kolleger, hvis beherskelse af specielt engelsk ofte har ladet meget tilbage at ønske, således at mit arbejde her uden den mindste overdrivelse har kunnet karakteriseres som 'oversættelse' snarere end 'bearbejdelse'.

I alle disse tilfælde har min hovedregel været den, at det, der kom ud af mine bestræbelser skulle være i stand til at fremkalde den reaktion hos læserne, som forfatteren af den oprindelige tekst måtte formodes at have forestillet sig. Med andre ord, mit arbejde har ofte været en gengivelse, eller endog en gendigtning, ikke blot en ordret oversættelse (som i mange tilfælde, i lighed med hvad Thomas Harder beretter, ikke ville opnå det ønskede resultat hos modtageren).

Jeg brugte ordet 'gendigtning', og det var med vilje, idet jeg støtter mig til forfatterens far, digteren Uffe Harder (1930-2002), som har bidraget til Thomas' bog med et kapitel 'Om at oversætte lyrik' (ss. 137-140). Det, han siger om at oversætte lyrik, kan uden videre påstås at gælde for oversættelse i almindelighed, når den er god: "Man kan aldrig forvente, at oversættelsen nøjagtigt og på alle punkter svarer til det originale værk. Det bliver til en tekst, der løber parallelt med det, som prøver at repræsentere de samme bevægelser, den samme oplevelse, den samme måde at forholde sig til den på, og den samme sproglige følelsesmæssige og intellektuelle mekanik, men dog alt sammen lidt anderledes. Fordi det foregår med andre ord og i en anden sproglig sammenhæng." (ss. 139-140)

Jeg læser dette som en beskrivelse af den gode oversættelse: én, der resulterer i at fremkalde (i videst muligt omfang) den reaktion ("den samme oplevelse") hos læseren af det oversatte værk, som forfatteren havde for øje, da han eller hun skrev den oprindelige tekst. Det er klart, at man aldrig med sikkerhed kan vide, hvad forfatteren havde i sinde, men en mindste forudsætning er, at oversætteren er i høj grad 'tosproget' (eller, med Thomas Harders beskedne gæt om sig selv, "snarere noget i retning af 1¾-sproget eller 1,8- eller 1,9-sproget"; s. 19). Her kan meget være "lidt anderledes", men hovedkriteriet er ikke først og fremmest afsender- (læs: forfatter-)bestemt, men tager udgangspunkt i modtagerens reaktion. Og når det gælder "den samme sproglige følelsesmæssige og intellektuelle mekanik", så er en ikke-ordret oversættelse, der respekterer "mekanikken" (f.eks.

hvad angår stilart, ordvalg, rytme og metrik, syntaktisk opbygning, osv.) måske at foretrække frem for én, der ikke respekterer denne mekanik.

Hvis jeg må vove mig frem med en sikkert alt for letkøbt hypotese, så er en af grundene til, at Marx' skrifter ikke opnåede den samme popularitet hos det angloamerikanske publikum, som blev dem til del på det centraleuropæiske kontinent, måske netop den manglende kontakt med sprogets finmekanik, som er typisk for den engelske oversættelse: denne er kluntet og stiv, tør som en træpind og mangler helt det sommetider overstadige, ofte ironisk-udfordrende præg, der karakteriserer den oprindelige tyske tekst. Oversætteren (som for øvrig var gift med én af Marx' døtre, Eleanor) har sikkert været hildet i den falske forestilling, der har plaget mange oversættere af 'kanoniske' tekster, at alt i teksten skal gengives så tæt på det originale forlæg som muligt, selv om ordene enkeltvis eller taget sammen ikke giver et korrekt, sammenhængende billede af forfatterens oprindelige intentioner. (Den hellige Hieronymus' berømte latinske bibeloversættelse, den såkaldte *Vulgata*, er et klassisk eksempel herpå, i mere end én betydning).

Thomas Harder illustrerer sin oversættelsesfilosofi og dens resultater ved at citere den første side af Salman Rushdies *Satanic verses*, som han har oversat til et flydende, poetisk og på ingen måde ringere sprog end det engelsk, der er originalens. Jeg vil endog gå så langt som at påstå, at for nogle tosprogede læsere vil den danske oversættelse måske fremstå som en bedre udgave af Rushdies tanker end originalen! I hvert fald har jeg nu taget den beslutning endelig at læse det omstridte værk, som jeg hidtil kun har haft i hænderne i en eller anden lufthavns bogbiks, men straks lagde fra mig, da jeg ikke følte at forfatterens overlæssede sprog var 'my cup of tea'.

Her har vi med andre ord et levende bevis for, hvad Thomas Harder siger andetsteds i sin bog, at "litterær oversættelse ikke bare er en mere eller mindre, mekanisk reproducerende aktivitet, men en kunst i sig selv" (s. 54): sammenlign eksempelvis originalsætningen

fra Rushdies roman "the words hanging crystalline in the iced white night" med Harders version: "ordene hang som krystaller i den frosne hvide nat"; eller "I tell you, you must die, I tell you, I tell you' and thusly and so beneath a moon of alabaster ...", som bliver til "I tell you, you must die, I tell you, I tell you," og således og på denne måde fortsatte han under alabastermånen, ..." (ss. 100-101), hvor oversætterten desuden gør læseren opmærksom på det indbyggede citat fra *The Doors'* fortolkning af Brecht & Weills udødelige original ved at bibeholde den oprindelige engelske tekst.

Forfatteren er udmærket klar over de faldgruber, enhver oversættelse rummer, og indrømmer da også at være faldet i adskillige af dem, til morskab og opbyggelse af den almindelige såvel som den mere kyndige læserkreds. Som amatørversætter kan man kun være glad for, at en 'professional' kan tillade sig at fejle, og tilmed bringe sine fejltagelser til torvs (som i den ubetalelige anekdote om "Dr. Goldbergs [en amerikansk matematikers] formodede formelvariationer", fejlidentificerede med Bachs musikalske sådanne, tilegnet den søvnløse baron Goldberg; ss. 71-72, 94). Et sådant *faux pas* er dog for intet at regne mod de horrible forkerte fortolkninger som Thomas Harder citerer fra sin omfattende læsning af oversat litteratur, hvor benzin bliver omtalt som 'gasolin', og hvor det engelske ord *hearse* 'rustvogn' bliver omtolket som et egennavn: "Hearse kører liget af Marilyn Monroe væk" (s. 70), eller "en fransk konge kaldes Francesco" (s. 71), og meget mere.

På et mere avanceret plan er der problemer med tid og modus, samt brug af tilsyneladende synonyme i pronominernes verden. Det er ikke altid givet at *you* svarer til 'du' på dansk, eller at den engelske progressive form ('*be + ing*') altid skal respekteres i en oversættelse eller gengivelse: formen findes jo ikke som sådan på dansk, og (som Harder bemærker i sin diskussion af Rushdie-eksemplet, ss. 102-103) en "grammatik-tro oversættelse ville gøre tonen i den danske tekst unødigt fremmedartet". Ved sådanne små kig ind i oversætterens verden får vi både et indtryk af vanskelighederne i

denne 'kunst' og af den elegante måde, en oversætter som Thomas Harder klarer skærene på.

Hvis det er noget der slår mig ved at læse denne bog, er det den perfekte oversættelsespraksis' umådelige vanskelighed, for ikke at sige umulighed. Jeg mindes, hvordan jeg diskuterede oversættelse med forfatterens far, Uffe Harder, en gang i firserne på et møde i Det Danske Akademi, hvor han bl.a. kom ind på, at en god oversættelse kræver tid (jf. også nærværende bogs s. 140, hvor Harder senior udtaler, at en forudsætning for en god oversættelse er, at oversætteren "har *tid nok*, for det kræves også tålmodighed, man oversætter dårligt under pres"). Jeg var den gang begyndt at interessere mig for Julio Cortázers forfatterskab og var i gang med en analyse af hans lange 'short story' *El otro cielo*, hvor læseren føres ind i (og forføres til) to adskilte verdener med hver deres egen karakter: et moderne Buenos Aires og et attenhundredefirsernes Paris, som fortælleren gnidningsløst 'pendler' imellem, alt imens forfatteren holder mindst to bolde i luften samtidig, virkelighedens og sprogets, som helst ikke bør kollideres og netop derfor frembyder store vanskeligheder for den ambitiøse oversætter. Og ind imellem er man nødt til at give op, når selve sproget siger 'stop' – f.eks. når selve fortællingens pointe og mysteriets afsløring hænger på nogle af sprogets ejendommeligheder, som brugen af kønsbestemte verbalprædikater i de sammensatte tider i modsætning til de 'kønsløse' usammensatte. Et godt eksempel herpå findes i Cortázers fortælling om de to 'edderkoppekvinder' i hans *Historia con migalás*, som jeg ikke ved, om nogensinde er blevet oversat tilfredsstillende (Gregory Rabassas engelske oversættelse går bevidst uden om vanskeligheden og pointen går derved tabt; en israelsk bekendt af mig har forsøgt, men jeg er ude af stand til at vurdere resultatet; se Mey 1992 for en analyse med kommentar).

Med hensyn til 'mekanikken' har jeg selv en gang kæmpet med en sonet af den brasilianske digter Carlos Drummond d'Andrade, *Fraga e Sombra*. Mit oversættelsesforsøg var inspireret, om man så kan sige, af en kollegas foredrag på et internationalt seminar ved Santa Cata-

rina forbundsuniversitetet, hvor det pågældende digt blev analyseret på basis af foredragsholderens egen engelske oversættelse. Mens jeg hørte på, blev jeg klar over, at gengivelsen overhovedet ikke svarede til originalens 'finmekanik', for at bruge Uffe Harders formulering, så i stedet for at følge med i foredraget gav jeg mig til at nyoversætte digtet – en oversættelse, som jeg nok må indrømme ikke har store chancer for at blive en 'sællert'. Som Uffe Harder bemærker, "man bliver ikke rig af at oversætte lyrik", og det er i det hele taget næsten umuligt at finde forlag, "som er villige til at udgive oversat lyrik; det ville være en opmuntring hvis oversættelserne bare blev trykt et eller andet sted. Også det er vanskeligt" (s. 140). (Se Appendix II).

På baggrund af disse pessimistiske udsigter er det desto mere grund til at fryde sig over, at en oversætter som Thomas Harder tilsyneladende ikke har til hensigt at lade sig slå ud af de dårlige økonomiske og andre forhold, der plager ikke blot oversætteren, men den tosprogede skribent og sprogbruger overhovedet. Man må ønske ham til lykke med denne bog, og lykke til videre på denne tornede sti, på hvilken anmelderen har fået lov at følge ham et stykke vej. Det er mit håb, at rigtig mange vil tage fat i bogen og drage nytte af forfatterens kloge iagttagelser og velovervejede synspunkter. Thomas Harder har gjort professionen, os alle og sig selv en stor tjeneste ved at åbne sit værksted for "den dannede almenhed" (s. 66) og gøre os opmærksom på mulighederne og vanskelighederne ved tosprogethed, ikke mindst i forbindelse med aktuelle sociale og undervisningsrelaterede problemer. Hans skrift bør være pligtlæsning for alle politikere og andet godtfolk, som beskæftiger sig med sprogplanlægning, uddannelse, praktisk sprogbrug, oversættelse, med mere.

*Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
Campusvej 55
DK-5230 Odense M*

Referencer

- Diderot, Denis. [1748] s.d. *Les bijoux indiscrets*. Paris: Editions E.L.
- Haberland, Hartmut. 2010. 'Ownership and maintenance of a language in transnational use: Should we leave our *lingua franca* alone?' *Journal of Pragmatics*, Special Issue: English as a lingua franca in the international university, ed. by Beyza Björkman. (in press)
- Mey, Jacob L. 1991. 'Les lèvres scandaleuses, ou: Du pouvoir et de la gloire'. In: M. Grochowski & D. Weiss, eds. "Words are physicians for an ailing mind" (Festschrift for Andrzej Boguslawski). München: Otto Sagner. pp. 295-300.
- Mey, Jacob L. 1992. 'Pragmatic gardens and their magic'. *Poetics* 20. 233-245.

Appendix I

Nogle forslag til forbedring af en ellers glimrende tekst følger her:

- s. 17 det hedder *volkstümlich* på tysk (ikke *völkstümlich*)
- s. 78 flertalsformen er *inuit* (af ental *inuk*, egentlig 'menneske'); *inuitter* er 'smør paa flæsk!'
- s. 92 det skal vel hedde "irriterede ... læseres ... mistanke" (og ikke "irriterende")
- s. 96 læs: "... ved godt at der er forskel ..." ("er" mangler)
- s. 101 "gravity" må vel forstås her som 'tyngdeloven', ikke blot 'tyngde'
- s. 106 Rushdies *The Ground Beneath her Feet* repræsenterer muligvis et skjult citat: Osip E. Mandelshtams berømte 'Epigram til Stalin' begynder således:
"vi lever, men mærker ikke jorden under vore fødder" (*my zhivem pod soboju nechuya strany...*)
- s. 117 italiensk *Voi* som "høflig tiltale i tredje person ental" – jeg formoder, at meningen er "i anden person ental"

Appendix II

FRAGA E SOMBRA

Carlos Drummond d'Andrade

A sombra azul da tarde nos confrange
Baixa, severa, a luz crepuscular.
Um sino toca, e não saber quem tange
É como se este som nascesse do ar.

Música breve, noite longa. O alfanje
Que sono e sonho ceifa devagar
Mal se desenha fino ante a falange
Das nuvens esquecidas de passar.

Os dois apenas, entre céu e terra,
Sentimos o espetáculo do mundo,
Feito de mar ausente e abstrata serra.

E calcamos em nós, sob o profundo
Instinto de existir, outra mais pura
Vontade de anular a criatura.

Reunião. Rio de Janeiro, Livraria José Olympio Edit., 1969, p. 177

CRAG AND SHADE

The evening's blue shadow's our unmaking,
low and forbidding, and the light is rare.
A bell is tolling-knowing not who's making
the sound appear as born out of the air.

The music stops, the night is long. The sickle
that slowly is dissecting sleep and dream,
is barely visible against the fickle
flight of the passing clouds' forgotten stream.

REVIEW

The two of us alone between the earth and skies
are able to perceive this worldly show,
made up of absent sea and abstract highs.

And in ourselves, below our instinct's woe-
ful wish to live, we crush the other, purified
desire to do away with what's our nature side.

Engenho Velho, Florianópolis, S.C., Brazil
24 August 2001
Jacob L. Mey (tr.)